

VICTOR BALAGUER ⁽¹⁾

ICTOR Balaguer es una de las personalitats més eminentes de la Espanya contemporánea. Es verdadera-
ment un llatí en tota la accepció de la paraula, per lo
qual interessa poderosament á la Fransa. Ha estudiat
lo *mitx dia* baix totas las sevas formas; ha arribat á
ser lo seu *historiographo*. En sos poemas, ha cantat la Provenza y
la Italia; y lo Mediterrani ha vist en ell á son Vate predilecte.

Balaguer pot ser considerat baix tres aspectes diferents. Lo poli-
tich, lo historiador y lo poeta, pero sobre tot, es lo poeta 'l que do-
mina en la personalitat complexa.

* *

Molt llarch seria lo seguir la carrera política d' en Balaguer. Fa-
rém constar solament que sempre ha sigut lliberal, molt lliberal; l'
idea de la llibertat l' ha guiat en tots los passos de la seva vida
pública.

Desterrat per una situació moderada, va contribuir ab totas las
sevas forsas á la Revolució de 1868. Primerament va ser vice-presi-
dent del comité revolucionari de Barcelona, després diputat á las Cons-
tituyents, després ministre. Prompte en lo Congrés se feu notar com
orador. Com tal, poseeix la correcció de la forma, la grandiositat de
l' imatge, la netedad de l' exposició y la forsa del argumentar. Durant
lo periodo revolucionari, li varen encarregar molts missions diplo-
máticas, las quals va cumplir sempre al major profit d' Espanya.

* *

Desde sa primera joventut en Balaguer ja va exitar l' atenció del
públic per sos estudis històrichs. Va publicar una colecció de *Llegen-
das sobre la montanya de Montserrat*, molt curiosas. Los dramas
històrichs, entre 'ls quals descollá son *D. Joan de Serrallonga*, fo-
ren representats ab aplauso en tots los escenaris d' Espanya. Pero, á
lo que degué sa reputació d' Historiador, fou á la *Historia de Cata-*

(1) Aquest article fou escrit per lo públic de París y publicat en lo
diari *La Opinion*. Per aixó hi ha certas cosas que á haverlo escrit per Ca-
talunya, foren diferentas.

luña (5 vol. in. 4.º), la primera que s' ha escrit sobre tant important país. Es un treball original, que si bé no está escrit ab lo método dels de Buckle, Bagehot, Tylor, etc., (perque en aquella época faltavan los coneixements etnogràfichs, filològichs, y sociològichs d' avuy dia) té verdader mérit, puig tingué que escriurel faltant tot l' inmens número de monografias que, en lo present, ajudan á tots los que d' historia escriuhen. Mes tart, Balaguer escrigué son volúm titolat: *Las calles de Barcelona*, lo qual va venir á ser lo complement de sa *Historia de Cataluña*. Es una colecció d' estudis detallats sobre aquesta ciutat que fou la Reyna del Mediterráni, durant la *Edat mitja*: prompte, en pago de son treball la municipalitat de Barcelona lo nombrá cronista d' eixa ciutat, y ell correspongué, publicant una infinitat d' articles y estudis sueltos en diversos periódichs y revistas.

Després, publicá en temps de la Revolució un petit llibre titolat *Memorias de un constituyente*, en lo qual entre altrás cosas, narra-va los motius de la vinguda de D. Amadeo de Saboya, llibre que tingué un gran éxit en tota Espanya.¹

Ultimament En Balaguer ha publicat l' *Historia política y literaria de los trovadores*, obra molt notable, fruyt de grans investigacions en los arxius de las principals ciutats del *Mitjdia* de Fransa. L' erudició desplegada en dita obra es inmensa. Ningú ha conegut millor que 'n Balaguer los trovadors *tolosans*, *catalans* y *provençals*. Ningú ha descubert millor la seva influéncia sobre l' *Edat Mitja* en general, y sobre la poesia y la literatura de las llenguas neollatinas, en particular la biografia de cada un dels trobadors hi es completa. Lo meu amich Mr. O. Crouzét, está preparant la traducció francesa de tant important obra, y no dupto que tots los amants de las lletres en Fransa, acullirán ab gran favor, aquest treball completament nou per ells.

Ultimament En Balaguer fou nombrat *Acadèmich de l' Historia*, á Madrid.

* *

Després del polítich y del historiador, aném al poeta:

La major part de l' Est d' Espanya, es á dir, Catalunya, Valencia, Alican y las Balears, ha conservat en us una llengua llatina parlada en la Edat Mitja desde lo Loire á Múrcia, y dels Pirineus als Alps. Aquesta llengua denominada *Llemosi*, ó més propiament parlant *llengua d' Oc*, es la que ha format los diversos dialectes del Mitjdia de la Fransa, y la que ha conservat Catalunya en un estat de puresa relativa, baix lo nom de *llengua catalana*.

L' antiga *llenga d' Oc* transformada en diversos patuesos en lo Sud de Fransa, gracias á la unificació francesa, á Espanya ha tingut un verdader renaixement.

La tiranía del poder central en temps de la reyna Isabel, y l' intolerancia de Madrid envers las provincias de l' Est, es lo que va produhir lo despertar de una literatura que 's creya morta, y que sols estava adormida. En eixas comarcas de la vora del Mediterrani, las aspiracions democráticas hi son innatas; l' Edat Mitja no ha tingut en ellas lo caràcter terrorífich que en lo centro de l' Europa. Las ciutats hi eran lliures, gobernadas per consells soberans que ellas mateixas elegian; los prínceps eran tan sols una especie de presidents. Una civilisació esplendorosa hi floria, afavorintlos arts y ciencias. L' intolerancia religiosa hi era desconeguda.

Las antigas tradicions, evocadas á un moment donat en que un govern de Castilla volia ofegar la historia de Catalunya, varen fer ressuscitar una llengua y una literatura que 's creyan enterradas ja per sempre. Bé podém dir que 'l que 's posá al davant d' aquest Renaixement en aquells moments fou en Balaguer. Va debutar ab una poesia *A la Montanya de Montserrat*, montanya que simbolisa las glorias de Catalunya. La joventut entussiasta va anomenarlo tot seguit *Lo Trovador de Montserrat*. A partir d' aquest moment, Balaguer fou la encarnació del esperit lliberal d' aquestas comarcas explotadas, oprimidas y menyspreuhadas per la estéril lleugeresa castellana.

Van restaurarse 'ls *Jochs Florals*, aquestas festas literarias que varen fer célebres á Tolosa y á la Provenza en la edat Mitja; y 'ls poetes catalans van cantar la Pàtria y la llibertat, declarantse partidaris d' un romanticisme històrich, épich-popular, y fugint del Romanticisme subjectiu y pessimista dels Byron, Musset, Dubigny, etc. Balaguer caracteriza ben bé aquesta escola llegendaria, al mateix temps que democrática.

* *

Sols llegint las sevas poesias se comprén lo foch de que l' animá 'l dit Renaixement. Hi ha en ellas un vigor y un impuls indescriptible. Lo seu llibre *A la Pàtria*, es un continuo himne entussiasta á la llibertat y á la terra que 'l va veure néixer. Y es precis fer notar que 'n Balaguer no es un poeta egoista com certs poetes que volen la llibertat tan sols per sa pàtria y la esclavitut per la dels altres, nó! En Balaguer, quant canta la llibertat, es per tothom!

En 1859 quan la valerosa casa de Saboya ab l' ajuda de la Fransa, va arrencar la Italia de las mans dels austriachs, aixís com de las dels

petits tirans civils y eclesiàstichs que la tenian dividida 'n Balaguer va anàrsen al estat major d' en Víctor Manuel per seguir las peripecias d' aquella guerra de llibertat. Ella va inspirarli calurosas estrofas en las quals profetisá la unió dels pobles llatins.

Aquestos cants titulats *Eridanias* (del riu *Eridanus* dels llatins, avuy Pó,) son conegudissims y molt estimats de tots los bons patricis d' Italia. Ab quin entusiasme saluda l' exèrcit francès á sa arribada, quant va á socorrer á la oprimida Italia! Quina descripció mes colorista no es la que 'ns fa de la vanguardia dels zuavos! Diu d' ells, que son «un huracá vivent!»; la Historia—exclama—obra un nou llibre per inscriurerhi las sevas gestas! Palestro, Montebello, y Magenta arrancan al nostre poeta, testimoni de tals victorias, cants descriptius que per lo inspirats semblan passatjes de la *Iliada*. Al arribar á Solferino, s' alsa davant de Napoleón III pera dirli: «Aquesta pau que tu firmas es la guerra de demá; Venecia ha de ser lliure, en tant que ella no ho será, tot una rassa malehirá ton nom.»

Quant En Balaguer invoca lo passat no es per contar las institucions caducas, ni las supersticions què s' aferran per no anàrsen, nó; al contrari; de la Historia 'n canta la lluya heróica sostinguda per *la casa de Barcelona*, per Pere II y Pere III, contra 'l poder teocràtic de Roma que, apoyantse en la inquisició y la Fransa, amenassava invadir tots los paissos llatins. Conta 'ls esforços fets per los comtes de Foix y de Tolosa pera detenir la host dels creuhats de 'n Montfort. La seva emoció es comunicativa quant se plany del desastre de Muret y de la desgraciada mort del Rey d'Aragó, d' aquell modelo de cavallers, mort que va ser la de la llibertat del pensament y de la civilització del mitjà de la Fransa!

Son hymne al Mediterrani, titulat *Los héroes del Mar* es una invocació á las sombras dels marins ilustres d' eixas costas ahont tingué origen la civilització moderna, y dels braus ciutadants que lluytaren com homes lliures pera privar que entressin en Europa las invasions orientals, escombrant lo mar dels falutxos mahometants, que portavan sota llurs velas la superstició y la tiranía.

Quant En Balaguer canta la *Provenza* titula germans seus als provençals y proclama que la patria es una per tots los llatins; aixís los invita á unir-se ab tots los que tenen lo mateix origen, y si es precis á morir com antichs romans per defensar la llibertat comuna. Provenza li va dar ample hospitalitat llavors que un Govern d' opressió obligá á En Balaguer á espatriarse. Los *Felíbres*, varen ferli un aculliment verdaderament fraternal, lo que va fer tant gran impressió en ell, que dèsd' aquell moment va considerar la *Provenza* com sa segona patria.

Per probarho va compondre una petita colecció de poesias en llengua provensal antiga, la qual va ser apreciada en lo seu valor per los distingits literats d' aquellas comarcas. Allí comensá l' epopeya de la gloriosa guerra que la llibertat de pensar va sostenir ab l' intolerancia catòlica en lo segle XIII en las ricas comarcas del mitjdia. També va ser allí ahont va concebirlo plan de sa «*Historia general dels Trovadors*». ¡Si n' es de fructifera la protecció donada al geni!

*
* *

No es tan sols en Balaguer lo cantor de la llibertat, que també ho es del amor. L' amor que inspira á en Balaguer no es aquesta passió sensual y egoista que porta á certs homes adelerats darrera d' aventuras anónimas; l' amor que canta En Balaguer, es un amor elevat, ple de grandor sentimental, que no cau ni en las descabelladas escetricitats de certs romántichs, ni en las correctas nimietats pastorils dels poetas del passat sigle, que 'ns describian lo cel del amor com una *Arcadia de vano*. L' amor descrit per en Balaguer, es una passió que podria titularse «la voluptuositat del esperit»; es una passió desinteressada, inmensa, que á tot s' esten y no sofreix ni mengua, ni fatiga. Es en lo profá una mica de lo que en lo místich la passió de Teresa de Jesús, y es tan gran que á mes d' omplirli tot lo seu esperit encar 'n vessa; aixís esclama al recórdar los instants passats prop de la estimada:—«Ne tenim per ferne almoyna á tots los aymadors.»

*
* *

En Balaguer ha publicat últimament una colecció de Tragedias, en las quals se desplegan las qualitats del historiador, al mateix temps que las del poeta dramátich. Son eixas verdaders quadros històrichs en que 'ls personatjes se destacan ab un relleu y ab un color extraordinaris. Ni ha que son verdaderas evocacions. Dirias que 'n Balaguer es un Nigromántich, que gracias á una conjuració mágica 'ns fa coneixe 'ls morts ilustres que en ell li plau de cridar, tals qual eran quant estavan vius, y obrant tal com en las respectivas épocas obrat havían.

Aníbal, després d' haver sigut la amenassa continúa de la antiga Roma, passá davant nostre, proscrit, errant, mes ple de dignitat, preferint morir ab lo recort de sa gloria á lligarse ab l' hospitalitat á mitjas que li oferia la ciutat del Tiber.

La sombra de César s' alsa y pren cos á nostra vista, per demostrarnos que no n' hi ha prou ab matar lo tirá, quant un poble está tot preparat á la tiranía. En mitj del disbauxa d' una orgia y abarrassats ab sas hermosas amigas, es que 'ns compareixen Tibulo, Propercio y Gallio, Neron, se 'ns presenta ple de por de morir y terminant co-

bardament la sua vida com lo mes despreciable dels Tirans. A Safo, rodejada dels recorts de son amor verdader, vejemla pujar á la roca per enfonzarse en las onas pera sempre. Disputant son cos á la inquisició, la noble figura del Comte de Foix se 'ns destaca d'entre una munió de frares y creuhats que 'l persegueixen. Joan de Prócida vé embossat ab sa capa y desembarca en Barcelona per portar lo guant del últim dels Hauens Fauffen, á En Pere III, porque vengi aqueixa víctima del poder teocrátich y lliberi á Sicilia dels aliats d'aquells, los francesos. Tals son los personatjes que 'n Balaguer nos fa reviure.

* *

Diré per acabar que 'n Balaguer, aquest gran poeta, está sempre ple de sentiment y generositat, essent en totas las suas composicions natural, elevat y fidel á la idea de llibertat y patria, grandíós en la forma y noble en los ideals en que s' inspira.

POMPEYO GENSER.

CANT D' AMOR

POESÍA PREMIADA EN LOS JOCHS FLORALS DE VALENCIA

Fugiu de ma memoria, grandesas de la terra
 Que com arbusts que creixen
 A vora del mar mort,
 Tan sols fruit d' amargura doneu, que 'l cor soterra.
 Sota la fosca pena, sense trovar conhort.
 Fugiu, que trista plora mon anima oprimida,
 De mentidera gloria
 Ab lo pesar estrany;
 Deixeu que 'l vol remonte á altra mansió de vida
 Ahont jamay penetra lo negre desengany.
 ¡Oh rosa sense espinas, Purísima Maria!
 Avuy, tan sols, ¡oh Verge!
 Jo teva ne vulch ser,
 Y en tan amor mirarme, y ab dolsa poesia,
 Cantar de ta grandesa lo divinal poder.
 ¡Oh Mare! enviam l' ángel que ab sas eternas galas
 De lo teu trono adorna
 Els nuvolets més fins,
 Y aixina reclinada en sas divinas alas,
 Me aixecaré allá ahont puga besar tos peus divins.

Y allí ouhiré tas glórias, que ab veu tendra y sonara,
Els querubins exhaleu
Formant deleytós cor,
Mentres al cel resona ton nom divi, Senyora,
Mes dols, més, que las notas de sos llauts de or.
Vulch vcret, si, María, mes... ¿qué 's lo que 'n mí passa?
Jo sent que nova vida,
Fa bategar mon pit...
Y ets tu, que la materia corrent, com febla gasa,
Fas que ab la fé te veja, ardent, mon esperit.
Ardent, si, qu' al mirarté, tan pura y tan hermosa,
En mí no cap á solas
L' amor que per tú sent,
Y vulch que en ma veu brille sa flama esplendorosa
Per abrasar en ella tot cor, tot pensament.
¡Qué bell es contemplarte! de goig font regalada
Es ta sonrisa dolça,
Que 'ns ompli de consol,
Y apaga las estrellas la llum de ta mirada,
Com las clarors de l' auba lo resplandor del sol.
Tú tot lo cel anegues ab delicadas onas
De llum y d' ambrosia,
De amor y de perfum;
Es ditxa enganyadora la que tú no nos dones,
No es gloria ni ventura; es sombra, pols y fum.
Després que trista Eva, dins los abismes negres
Nos afoná de pena,
De plants y de dolor,
Tú, Sol de la puresa, vens, y 'l cor alegres
Com après la tempesta un dia de claror.
En ton trono d' estrellas, de llum encisadora,
S' aymada y dolça Mare
Gojós te diu l' Etern;
Mentres els ángels canten que tú eres senyora
Y reina de la gloria y espasme del infern.
Oh lliur que pur s' obria, avans de ser la terra,
En els vergers de vida.
Ab divinal flairor,
Y que al formar els nubols, els mars, lo pla y la serra,
Bellissim recreavas la ment del criador.

Tú ets la dolsa mare de tot el que 'n tú fia
 Y t' ama com jo t' ame,
 Encant del paradís;
 Y si mon cant t' adrese, no es per els llaus, Maria,
 Es que t' amor cantantne me trove mes felís.
 Oh Mare, Mare amada! estrella lluminosa,
 Encis de l' alegria,
 Dolsura de la mel,
 Flairor de las aromas, bellesa de la rosa,
 Espill de la puresa, llum de la llum del cel!
 Que sentan tots, Maria, lo foch que me devora,
 Las emocions dijosas
 Que enagenada sent;
 El trovador y el sabí, la nina encisadora,
 Els abis, que tots ficsen en tú lo pensament.
 En Tú, divina flama que l' univers llumena,
 Y ab son calor dolcíssim
 Abrusa lo meu cor,
 En Tú, bálsam que curas de l' hom la trista pena
 Y en goig divinal tornes son amarguissim plor.
 O Reina, Mare mea! jo t' ame com l' aubada
 Al céfir que ab dolsura
 Sospira amorosit;
 Com la coloma tendra l' arrull de s' adorada;
 Mes que á la blanca lluna las ombras de la nit;
 Jo t' ame mes, Maria, que 'l vat ama la gloria,
 Molt mes que á sas poncellas
 Lo perfumat roser,
 Mes que el guerrer que lluyta lo crit de la victoria,
 Y sols en Tú, senyora, sonmie ab grat plaher.
 Yo t' ame, dolsa aymía, ab tota ma tendresa,
 Pero desitjo amarte
 Molt mes, que 'm pareix poch,
 Y vullch al que t' adora y al que son cor t' adresa,
 Perque tots jo volguera que ardiren en ton foch.
 Oh riu que tranquil portas lo bé de l' esperança
 Y atraus lo cor del home
 Com la ovella al anyell,
 Conduixos á las platjas d' eterna benahuransa
 Al amparo dolcíssim de ton diví mantell.

MAGDALENA GARCIA BRAVO

LA PAPALLONA

NOVELA DE COSTUMS DEL NOSTRE TEMPS,

PER NARCÍS OLLER Y MORAGAS

ONEIXIA per boca del autor, avans, com qui diu, de que aquest posés la ma á la ploma pera escriurela, l'argument de *La Papallona*; vaig anar coneixent, á mesura que 'ls anava escrivint, molts dels capítols de la mateixa; y á pesar de tot, quan l' he tinguda impresa al devant; quan he hagut llegit, en lo primer capítol, la descripció de la Rambla de las Flors y entradas del Mercat de Sant Joseph á las primeras horas de un aixerit dematí d' Abril, y he reanudat mas intermitents relacions ab la Sra. Pepa, la manifassera mestressa de la casa de despesas del carrer de 'n Roig, y ab la Madrona, la vulgarota dona de poble, tant ruda de formas com santa de cor, que té en sa casa com una altra filla á la simpática y desgraciada Toneta; quan m' he trobat iniciat altra volta en los secrets d' aquell dolorós idili que teixeixen l' Amor y la Mort y ab que enllassen á la Toneta y á la esbojarrada *Papallona*, no he pogut resistir á la tentació de llensarme de ple á la corrent dels aconeteixements, y he seguit darrera dels actors sentint, plorant, rient, sufrint ab ells fins á arribar á la trista catástrofe final, trágica solució de un conflicte que crearen la lleugeresa y la passió posadas en contacte, y que la fatalitat havia anat empenyent per una baixada que no podia acabar sino en l' abisme.

Y es que l' interés que desperta *La Papallona* no es l' interés d' escamoteig de las novelas únicament d' intriga que fan ballar cubilets davant de la imaginació y perden tot l' atractiu aixís que aquesta ha trobat la clau del enigma. L' interés que inspira *La Papallona* es més intens, més transcendental. No es la curiositat, exclusivament, la que entra en joch. Hí entra ab ella altra facultat superior y d' impresions més durables, la facultat moral del sentiment, y ab aquella

y ab aquesta, la facultat reflexiva, la qual veu en los incidents de la obra un dels tants epissodis de la vida que revelan la existencia d' un desequilibri, d' una anarquia fundamental en la constitució humana, y que exigeixen, baix pena d' admetre irritants injustícias providencials, alguna cosa mes que cinquanta ó seixanta anys de miserable vida en lo nostre infern.

¿Perqué la Toneta, ab son temperament apassionat, ardent, nascut pera las grans emocions del drama humá, ha de caure en mans de *La Papallona*? ¿Perqué 'n Lluís, jove, enardit per la indomable fogositat de sa sanch primerenca, malcriat per sas fácils victorias, endolentit per la vida alegre d' estudiant que aletarga la bondat nativa de sos sentiments, té d' interposarse al pas d' aquella infelís órfana, y ser, sense voler, per inexperiencia, per misteriosa impulsió de sa naturalesa fisiològica, per aturdimient, la causa de la desgracia de la infelís victima? ¿perqué aquell conjunt de circunstancias vulgars, de cada dia, que 'ls posan á la vista, que 'ls aproximan, que 'ls juntan, que 'ls confonen en la abrassada d' un plaher criminal, pera separar-los després, pera allunyarlos l' un del altre irremisiblement? ¿perqué aquella reconciliació postrera ve quan ja la ruina está consumada y la victoria de las lleys del sentiment se torna derrota per la superposició de las lleys de la patologia? Tristos problemas de cada dia y de cada moment que la vida planteja als ulls dels esperits reflexius, enigmas misteriosos d' aquesta terrible esfinge que 's diu Naturalesa y que devora á cada pas á tantas Tonetas y graba 'l dolor ab lletras de foch en lo pit de tants Lluísos.

Aquesta, aquesta es la novela que queda, la veritable novela, la novela que es un capítol de la historia de sempre, la novela del ànima, aquesta que es alguna cosa més que 'l joch retórich d' una imaginació fecunda, aquesta que pinta la humanitat com es, sense exageracions optimistas ni pessimistas, aquesta que busca los lleys de sa inspiració en la veritat, rectament sentida, exposada com ella es, y colorida y encesa per la ànima del autor que hi busca y troba, per intuició de sa sensibilitat, los elements morals y 'ls elements estètics que fan vibrar la sensibilitat dels altres.

La acció de *La Papallona* no será, no es rigurosament històrica, com cas concretament succehit, com cas localisat; pero tots sos elements actius son certs, rigurosament certs; tots sos personatjes han viscut, viuhén y viurán; los coneixém; son figuras de carn y ossos ab las quals encaixém cada dia la má, y que sota sa máscara indiferent passejan pel nostre costat los vicis, las passions, las debilitats que ostentan llurs similars en *La Papallona*, y qui sap si 'ls grans d' un

rosari de dramàtiques històries com lo que passen, entre tots, los personatges d'aquella novel·la. Hi ha més: fins las duas situacions culminants de l'obra, los que venen á ser finals de son segon y tercer acte, la terrible escena del enterro del nen den Castellfort y la nova manera d'acostar á última hora als dos protagonistas pera preparar la reconciliació final, no tant solzament no tenen res en sí mateixos d'inverossimil sinó que las inspirá á n' Oller—y es un secret que ell no ha de tenir inconvenient en que 's fassa públich,—la lectura de dos succehits análechs contats respectivament per dos periódichs.

Y observis la conciencia ab que l'autor los prepara y 'ls justifica ja de lluny, no per medi de la pintura de costums d'excepció que fassen naturals las duas aventuras, sinó per l'análisis expositiu dels caràcters dels personatges que en ellas han d'actuar.

Dich dels caràcters, y ¿per qué no afegir dels temperaments? Perque hi ha que observar que per medi de *La Papallona* fa sa primera aparició en la novel·la catalana, y potser no gayre més que la segona en la novel·la espanyola en general, la escola naturalista francesa iniciada per en Balzac, portada á son grau culminant per en Flaubert, sostinguda brillantment per en Daudet y exagerada per en Zola y sos satélits. Lo criteri naturalista, la estètica naturalista, apareixen en *La Papallona*, no ja sols en los procediments literaris de confecció, sinó fins en las fonts superiores de concepció y vivificació dels personatges.

Hi ha 'l naturalisme en los procediments d'una manera franca. La distribució en quadros, cada un d'ells formant en certa manera cos apart y encadenats tots per la unitat superior de la acció; la importància concedida al element descriptiu sobre 'l narratiu, importància de que no 'ns planyem perque no es exagerada per lo general y perque fa de la novel·la una exactíssima pintura de nostra ciutat; tot aixó es naturalisme pur. Hi ha 'l respecte á la veritat, veritat que no per ser vista per uns ulls que enfonzan la nineta més endins que 'ls ulls del vulgo deixa de ser veritat, com no deixa de serho perque la sensibilitat del autor donga als aconeximents una vida y un calor que no tindrian, considerats per gent ménos ben dotada. Perque,—y donguissem llicencia per aquest paréntesis,—l'art precisament consisteix en aixó. Sí

las cosas son del color
del cristal con que se miran,

l'objecte del art es ferlas mirar, mercés al cristall que l'artista hi posa á sobre, de tal manera que surtin á fora 'ls elements superiors que

viuen sepultats en sas entranyas, de tal manera que surtin los elements estéticos, los elements de alta moral que inclouhen, inacessibles á la inspecció directa de la majoria dels homes y que l'artista de debó fa brollar vigorosos ab la vareta de Moysés de sa perspicacia genial. Aixó explica que un paisatge pintat sia molts cops superior al mateix paisatge vist en la naturalesa. L'artista hi ha trovat una nota, una impressió, un punt de vista que 'l profá no sabia veurehi. ¿Hi era? Aquí está 'l gran misteri de la filosofia, misteri que la ciencia no ha de descobrir.

Y feta aquesta digressió y exposat aquest principi que, si no fos oblidat, acabaria molts dissensions escolásticas, seguim parlant de *La Papallona* y sent notar la presencia en ella d'altre dels elements qual interveníó en la novela contemporánea es deguda á la escola naturalista.

En la antigua literatura dominava 'l carácter, estudiat en sos lineaments generals, en sos fenómens típics: mes que personas, las figuras eran personificacions, una especie d'alegorias; mes que l'héroe eran l'heroisme; mes la virtud que 'l virtuós; mes que 'l viciós lo vici. La algarada romántica acabá d'exagerar lo sistema penetrant á velas estesas en la convenció, bellíssima molts vegadas—no siguém ingrats—pero convenció al fi. Avuy impera, y es á la nova escola á qui 's deu la nova direcció, avuy impera 'l casuisme.

Ja no es la virtud, ni 'l vici, ni l'heroisme, com no es tampoch lo virtuós, lo viciós ó l'héroe 'l tipo de la literatura de ficció: avuy es un virtuós, un viciós, un héroe, determinats, concrets, inconfundibles, influits per tota aquesta série de circunstancias que en la vida real conforman la personalitat de cada individu, y que en la mateixa vida real lo portan en cada moment, en cada situació, á obrar d'una manera determinada y no d'una altra. La edat, la posició social, lo medi ambient, l'ofici, 'l temperament de cada hù son, no hi ha dupte, altres tants factors que obran d'una manera eficacíssima sobre cada entitat moral, y que, sense cohibir en absolut la llibertat de sas accions, la oprimeixen en molts cassos tant apretadament que no sens un esforç extraordinari logra la voluntat sustráures'hi. No sostindrém pas, naturalment, que las antiguas escuelas ne prescindissen en absolut; sempre lo humá s'impone al home; pero sí que si ho tenian en conte en lo resultat, no li tenian en la indagació narrativa de las causas d'aquest mateix resultat: no descomponian com se descompon ara, y al estudiar las peripecias psicológicas que sufria la voluntat, consideravan lo cervell de las parets del cráni endintre, y las sensacions en la manera inmaterial d'operar sobre 'l ser animich. Avuy la fisiología

té en la evolució dramática la part que li correspon; la vida exterior propia y reflexa es considerada en lo que val; los caràcters son al mateix temps temperaments: ànimas que viuen dintre d'un cos lo qual obra sobre aquelles ab acció poderosa. D'aquí la importancia donada á la descripció, á la caracterisació local y personal; d'aquí tota aquesta exuberancia de detalls que distingeix á la escola naturalista, que s'exagera moltes vegadas, pero que en lo fons es lógica y té sa rahó de ser com á clau d'aconteixements que d'altra manera no resultarian justificats.

Al llegir *La Papallona* comprendrà 'l lector la pertinencia de las consideracions exposadas, veurá com hi ha tot lo que en termes genèrichs, y potser per genèrichs confosos, acabém d'explicar. D'aquí la novetat d'aquest llibre, d'aquí la importancia que entre nosaltres revesteix, d'aquí 'l valor que té en l'actual moment literari y que no hem de ser nosaltres los qui escatimem.

J. SARDÀ.

LAS ESTRELLAS

POESÍA PREMIADA AB LO PRIMER ACCESIT DE LA FLOR NATURAL

EN LOS JOCHS FLORALS DEL RAT-PENAT.

¡Qué 'm plau, las nits serenas, fixar en l'estelada
Mos ulls tot amorosos volant á l'infinit!
Mas alas may s'aturan si 's torba la mirada,
Y 's queda avall la terra y 'm sent tot esperit.

L'espai se multiplica y 'l pensament l'esborra,
Assedegat de vida, de llum, d'Eternitat:
Y aviva sa potensa, y al llamp allunya y corre,
Y d'ell mateix es l'ombra la propia inmensitat.

Volant melions de setgles, passant melions d'estrellas,
Encara no vetx l'aua de l'eternal claror:
Misteris grans sens nombre, terribles maravellas,
Grandesas may somniadas, abismes de pahor;

Milers de sols encesos y en tots hi bull la vida
Ab son tresor de forsas, que brolla eternament,

Y exhala en novas formas bellesas sense mida,
Que no tenen semblansa dins tot lo firmament;

Quisqun coronat d' aubas, vestit de primaveras,
Clapat de mars y serras y esbalehidoras valls,
De selvas ufanasas y onadas de praderas,
Voltat de cims que llensan horribles fogueralls,

Allí fondals inmensos ahont nostre mon cabria,
Volant dins sas tenebras exercits de voltons;
Quisqun pot ab sas alas clucar la llum del dia,
Sos crits son la tempestat que udola per lo fons.

Cenyits de boschs ombrivols crestejan las montanyas
Penyals ahont no hi arriba ni l' aliga ab son vol:
Si 'l terratrémol puja y esqueixa sas entranyas,
D' abaix no 's pot coneixer que d' ells ne falta un sol.

Y á voltas creix l' abisme y 'ls mars tots s' esvalotan,
Y l' astre inmens clivella com fruyt que está madú:
Las onas y las penyas s' esbravan y s' assotan,
Y á l' endemá... no brilla, may més lo veu ningú.

Jo mir estels que rodan dins cercles misteriosos;
Las nits serenas dauran, las mars tornan de foch,
Visions infernals pintan darrera vels boirosos,
Que forma la tempestat quant puja á poch á poch.

Jo mir estels que venen seguits de llunas clares,
La llum que despedexen desfeta en sos colors;
Cada color que brilla l' envian de llurs caras
Y los espays emplenan de misticas clarors.

Los raigs de cada lluna jugant demunt las onas,
Dels gorchs que murmullejan lo cántich del matí,
Diamants y perlas brufan, textit bellas coronas
Y ricas filigranas ab archs de Sant Martí.

Pe 'ls comellars flairosos resonan armonias
Que sols coneix l' Altíssim, sospirs de son amor;
O trists gemechs que tornan d' allá dels eterns dias
Quant dins l' abim caigueren los angels del Senyor.

Per entre las celstias de l' auba ruborosa,
Enllá par que blanqueja llunyá l' camí del cel;
La nit es somni d' angel, bellesa misteriosa,
Sublím Apocalipsis que encen los cors d' anhel.

.

Y aixís que ja passareu ¿qué sou, milions d' estrelles?
Polsina d' er que brilla confosa en l' ample espay;
L' immensitat sepulta las vostras maravelas,
Y mons y mons s' emboiran, y 'l vol no acaba may.

¿Qué son exos abismes hont l' esperit s' esglaya
Sens horas y sens terme lluytant ab l' infinit?
¿Lo somni etern hi troba sa funeral mortaya?
¿Son la buydor faresta de la derrera nit?

¿Y allí hi mora per sempre la soledat pahorosa
Que 'ls setgles muts devora desde que 'l mon es mon?
¿L' inmensa cort dels astres hi roda silenciosa?
¿Lo foch de Deu no hi crema? ¿los esperits no hi son?

¿Qui sab si exos ensómnis d' angelicas dolsuras
Hont l' ànima captiva conex lo be immortal,
Son llas de nostra essencia que 'ns lliga en las alturas
Ab altres sers que anyoran la patria celestial?

¿Qui sab si en mons que brillan ab resplandor serena
Com la que dona á l' auba l' estrella del amor,
S' hi albergan cors purissims lliurats de la cadena
Que asi los fills de l' home portam ab greu dolor?

¿Y allá vergers flairosos d' eterna primavera
Que n' omple d' armonías lo cant dels serafins,
Al extasis atreuhen, y ab mística fal-lera
L' esprit cap á la Gloria s' enfonsa llum en dius?

¿Qué val per ést la pensa de l' home soberana?
¿Qué valen tots los sigles, garlanda en lo seu front?
¡Lo trist romeu que puja y á dalt del cim s' ufana,
Y sempre per darrera del mont un altre mont.

Devall dosser de rosas allí dorm l' Inocencia;
Los ángels la contemplan besant son llavi pur,
Y Deu li ha dat l' imperi sobre la Inteligencia
Des l' astre que mes brilla fins l' antre més oscur.

Mals esperits que passen volant cap á la terra
La miran ab enveja mesclada ab viu temor;
Adins de sos dominis no poden ferli guerra,
No poden despertar-la del somni del amor.

¿Mes per aidar lo vici tan sols al mon s' en venen?
¿Sols eix granet d' arena per ódis immortals?
¿Recorts del Deu fet Home no mes aquí 'ls encenen!
¿Tant sols aquí amenassan las penas infernals?

¿Qui sab si en lo Calvari brollá la sanch divina
Per mils y mils d' estrellas esclavas de l' Infern,
Y allá lo cor espera y aconhortat camina
Per los deserts que banya la llum del Sol Etern?

Y al nostre mon lo miran com pur estel de gloria
Hont saben per los ángels mori lo Redemptor,
Y aixís que apar se inclinan y adoran la memoria
D' Aquell qui á tots abraça des l' arbre de l' amor?

Més ¡ay! n' hi ha molts que befan la lley d' Amor sagrada,
Gaudintse ab las victorias que guanya Llucifer;
Tempesta d' impuresa que brama esvalotada
Y arranca las poncellas de Christ en lo verger.

Y allí com en la terra los setgles fan sa via,
Cobrint sas értas runas inmensa mar de sanch
Son plor y lo plor nostre germans de melangia,
Formant un riu s' abocan dins lo mateix barranch.

Y allí hi pateix lo géni l' anhel de sa morada
Cenyit son front de rosas cullidas per la Mort:
Vaxell que á dins la boira negrenca d' ivernada
Les temporals estellan avans de tocá al port.

¿Mes hont van eixos astres que rodan solitaris.
Axuts sos mars, deserta sa fas que dona esglay;
Tot rius y rius de cendra que com á trits sudáris
Enriritlan sos cadavres que suran en l' espay?

¿Quí sab si hi ha mils de setgles que 'ls va mancar la vida
Y el jorn de las venjansas baixa lo foch del cel;
Y encar las nits s' escolta per los deserts que crida
La veu que alsá las tómbas als morts de cada estel?

Si un jorn tan alts misteris la terra coneguera,
Baxara fins al home l' oretx del Paradís;
¿Germans que 'ns abrasassem per tota l' ampla esfera!
¿Lo sómni de la vida com fora un bell encís!

Dins eixa mar calmosa de llum que me rodeja,
L' amor que m' acompanya germá es del que jo sent;
M' adon de que hi sospiran los cors y que espireja
La flama de ma pensa prop d' altra flama ardent.

Al pas de cada estrella jo escolt una armonia;
Canturias de nous segles, misteris immortals:
Mes purs no sab forjarne la ardent fantasia,
Los angels més hermosos no 'n saben de més alts.

La Fe ab tots sos encisos, l' Amor ab sas grandesas,
L' afany del Be puríssim, la set d' eterna llum,
Tot puja en un sol cántich bellesa de bellesa,
Tot forma un raig de gloria, tot es un sol perfum!

¿Oh música dels astres, cantada pel Profeta,
Que pels espays ne portas lo pensament diví!
¿Ay! ¡l' ánima 't sospira y en plor amarch desfeta
Arranca veus del arpa que tocá 'l Serafi!

Donam la pau serena que tant mon cor anyora,
La pau de Deu fet Home, tresor de be immortal;
Consol de tota pena, dolcíssima penyora
Del goig que sempre dura la Patria celestial.

Molt mes que tots los astres rublerts de maravellas
Molt mes val per qui t' ama. ¿Oh Pare! 'l teu amor;
L' esguart de tos ulls dolsos que 'l brill de las estrellas;
Lo cel de ta paraula que 'l cel mateix que anyor!

GERONI FORTEZA.

D' UN BATEIG

I

«¡Butxacas de cuyro!»—Cridava la quitxalla á nostre pas pera que avuy ferintnos l' amor propi 'ls hi tioressem confits.

¡Quína tarde! Anava allavoras pels set anys. Orgullós passava entremitj d' ells ab la comitiva per las quintanas: era dels convidats mercés á mon germá 'l Gran que vá volguermhi.

Tothom mudat de las festas; las campanas repicant á bó y millor; un dia sens anar á estudi, vaja, que semblava un diumenje de debó.

¡Quín goig que feyam!... La Pubilla de la Casanova era una reyna feta y dita: grossa y alta com era, ab sa bonica cabellera rossa, rojeta de cara que semblava pintada, ulls grossos y blavenchs... donava gust de véurela. Aixó sí, era una mica xata, pero que encara li esqueya, segons vaig sentirli á dir al Gran. ¡Y qué ben composta! Ab las mans plenas d' anells, arrecadas de pam, y vestida de *senyora de Barcelona*. Sembla que la sento: feya un parlar lleugerament palpissot, y de tant en tant deixant anar alguna paraula pel terme dels soldats...

D' ensá que havia arribat á la vila 'l Gran no la deixava ni á sol ni á sombra: y entre 'ls convidats al bateig no podia pas haver escullit ella millor costat.

Tot lo camí varen enrahonar. Jo me 'ls escoltava tot donant la má al Noy Gran: veritat es que ben poch los entenía, ¡ey! á n' ella de res, pero 'm donava gust sentirla. ¡Aneuhó á entendre!

Alguns cops me desfeya de la má del meu germá y 'm quedava en-darrera: Allavoras la Roseta 'm prenia pel seu compte.

Ah! Teniu rahó, que no la coneixéu á la Roseta: es cosina de la

Pubilla de la Casanova, filla del Jan Fuster, que es aquell que va més endavant, á la vora de la Susagna, la llevadora; ¿sabéu? ¡Com que 's lo padri!

Jo pensava:—¿Per qué deu estar tan trista la Roseta? ¡Tan content que estich jo!... Ja á la iglesia he sentit que boy baix deya á son pare:—«¿Per qué m' hi feyau venir?»—Es senyal, donchs, de que no li agradan gayre 'ls confits...

—¿Qué tal, lo Gran? Está gayre alegre?—va dirme en una de mas escapatorias la Roseta. Oh! y no sé per qué m' ho havia de dir á cau d' orella y gayre be somicant.

—¡Prou! li vaig respondre; la Pubilla hi fa unas riallas!

Y sense replicar va ferme un petó, mitj rihent com solia ferho sempre, tot passantse una má pels ulls.

Va passar una estoneta, y veyent que no 'm deya res, vaig escarpame corrent cap ahont era 'l Gran, no obstant de que la Roseta 'm tenia fort porque no hi anés.

Res: volia ferlo content dihentli:—«Noy, la Roseta ve més endarrera y m' ha preguntat per tú...»—Pero, ca! la conversa estava molt arrelada. Ja eram á la vora de la Casanova y 'm va semblar que deyan:

Ella.—¿Y vosté aniria ahont jo li digués?

Ell.—En que fos á l' altra part del mon, si sabia de trobarli.

Ella.—Donchs á las vuit seré á la Tomba.

Ell.—Gracias, soch felís!

Al sentirho vaig deixarli anar la má pera fer *En nom del Pare*. La Tomba es lo cau del Follet y la Fantasma.

II

A la taula estavan de modo que tan lluny se trobava 'l Gran de la Roseta com de la Pubilla, més las miradas y las rialletas no varen parar may, per aixó, entre mon germá y la Casanova.

Jo m' aburría de bó y millor, al costat d' ell, y á la fi vaig determinar d' anarmen ab la Roseta.

Pobreta! Semblava que estés malalta. Jo hi vaig anar porque m' aburría allá ab mon germá, y me 'n dugui xasco: tampoch me va dir res ella, ni 'm va fer cap festa com solia, aduch després d' haverli parlat un xich del Noy Gran. Sos ulls negres lluhían d' un modo que semblavan dos grans dels rosaris de la padrina, fent la rateta ab la llum de la llumenera.

En acabat lo refresch, que va ésser tart, cadascú va anar per las sevas.

Jo 'm vareig ficar sota la taula á recullir confits dels molts que 'ns varen tirar los convidats, y al cap d' un ratet, per la quietut del menjador vareig deduhir que tothom era fora.

Mentres m' anava omplint las butxacas, no sé com va ésser que 'm varen tornar á la memoria las paraulas del Gran y la Pubilla avans d' entrar á la casa, y si no haguessen estat los confits la por me treu de segur de sota la taula.

¡La Tomba! De segur que de nits no hi va ningú que tinga una engruna d' ánima per perdre.

Es una balma que 'l Diable (Deu lo confonga) se va fer expressament pera viurehi ell en lo més alt saltant del torrent que serveix de terme á la Casanova.

Al bell peu hi ha 'l Gorch Negre, molt fondo (fins diuhen si es xucador) y per tanca, quan plou molt, té 'l mateix torrent que es impossible entrarhi.

Un caminet relliscós hi porta: de nits deu ésser una gola de llop de tan fosca. Be prou que hi ha qui ha vist una llumaneta que surt de la balma, 's passeja pel voltant del Gorch y torna á ficarse dintre. També 's diu que 'ls mossos de la Casanova han sentit (Deu 'ns en guart) alguns divendres, á altas horas de la nit, uns bells cops de picadors y estranyas canturias y riallas.

Ara, de dias, tothom pot anarhi sense por: no fa gota de feresa. Jo he estat á picar las toscas ab tota una colla, molts dissaptes en ben dinar, pera treure's de las mans lo such negre de las nous tendres. Com que 'l dissapte á la tarde 'l senyor mestre sol passar revista!

Pero de nits...

III

Anava pera sortir de dessota la taula perque com no 'm cabian més confits á las butxacas, ja 'ls que quedavan no 'm treyan la por, quan sento unas grossas riallas.

La Pubilla ab unas quantas amigas varen entrar parlant baix, mes jo podia sentir las perfectament de dessota la taula estant, ahont m' estava sense gosarme moure ni respirar.

—Aneuhi una de vosaltras (vaig sentir que ella deya) y després totes plegadas hi entrém; será una broma bonica ¿eh?

—Sí, sí, feren totes, rihent com unas bojas.

—Jo hi aniré, cridá una mossassa fastigosa que ja tothom li diu tia, —vosaltres us quedeu á dalt del pont y d' aquí una estoneta veniu á sorprendrens.

Molt be! molt be! acabaren totes, y entremitj de riallas varen sortir del menjador.

Quan ja no vaig sentir lo refrech de faldillas que 's va anar perdent poch á poch, vaig sortir del meu amagatall y del menjador á las foscas del tot: també hi estava jo allavoras del motiu que á n' aquella colla de donotas las feya riure tan á gust.

Mes no be anava á traspasar lo portal, uns passos precipitats que 's dirigian cap ahont m' estava, me deturaren. Al poch, entre mitj de teyas que donavan una estranya resplendor, sostinguda per aquella trepa que poch avans havia sentit riure tant, vaig veure al Noy Gran portant á pés de brassos una dona lo mateix que morta.

En mitj de la tribulació ¡cosa extranya! va venirme al pensament ahont deuria ésser la Pubilla, á qui en mon interior, no sé pas perquè, donava la culpa de tot; mes en lloch la vaig veure. Deuria tancar-se á la seva cambra y si teniu mals de cap passéusels.

Tots procuravan retornar á la Roseta (que ella era la que 'l Gran portava en brassos desmayada), y jo, veyent que feya més nosa que servey, bastant afectat per altra part, potser porque no entenía res de lo que passava, vaig anarmen dret á ca 'l masover, y ben aviat, assegut al ascó vaig quedarme adormit.

Al sendemá vaig despertar-me á casa meva y al meu llit.

IV

Al poch temps una cansó corria de boca en boca pel poble explicant lo fet que no 'm sabia explicar de cap manera. Com la major part de las del género comensava:

Una cansoneta nova
bé la sentiréu cantar
treta n' es d' una minyona
que no cal anomenar...

Segons ella, una noya al véures despreciada per un hereu que en altres temps la havia feta objecte de preferencia, desesperada una nit va fer cap á la Tomba, pera demanar ajuda al Follet, y de no lograla acabar sa vida en lo Gorch Negre; mes tant bon punt posá 'l peu en la fosca balma feu un xisclet y 's desmayá en los brassos del Follet en persona... que 's transformá, per art d' encantament en l' objecte de la seva adoració.

Lo Gran y la Roseta (que ara es la nostra jova) son los primers en cantar la cansó que 'l poble li va treure, pero generalment lo final es al viu y l' un cau en brassos del altre.

Segons li he sentit á dir un remat de vegadas al Gran, tot ho troba molt natural, menos lo fet providencial d' haverse topat al eixir de la balma portant en brassos á la Roseta desmayada, ab una colla de noyas que desde 'l pont li váren fer llum tot lo camí.

—Sino hagués estat aixó hauria corregut lo risch de trencarme 'l coll, perque la veritat es que 'l camí es molt dolent ¡Felis casualitat!

—O fet providencial, sol replicarli la jova.

—¡Protesto! los hi sol dir rihent de bona gana; ni una cosa ni una altra, y potser las duas al plegat.

Mes, may m' ha vingut prou bé pera dirlosli tot lo que pot sentirse de dessota una taula estant.

S. FARNÉS.

L' ACTOR G. K. EN LO PAPER DE NERON.

POESÍA PRESENTADA AL CERTÁMEN D' ENGUANY
DE LA SOCIETAT *Julian Romea* PERA OPTAR AL PREMI OFERT
PER LA EMPRESA.

I

Plena de gom á gom está la sala.
Vuy s' estrena en lo teatro un gran cantor.
Admiradors d' En Rubistein vingueren
de llunyas terras per' senti 'l *Neron*.

Té d' actor la anomenada
lo que 'l cantá. Ans de sortir
ningú en sa celda hi té entrada.
Com en un temple li agrada
son esperit recullir.

Diuhén que, si es personatje
histórich lo seu paper,
no sols imita sa imatge,
y ab propietat ne du 'l tratje,
sinó que invoca á aquell ser.

Ell sab molt bé, y no son faulas,
que, inconcientment molts actors,
no son ells dalt de las taulas,
ni es llur veu ni llurs paraulas
lo que en rapte aixeca 'ls cors.

Ell las veu moltes vegadas
baix lo poder d' un esprit;
y plany á damas honradas
que á dir se troban forsadas
lo que llur cor no ha sentit.

Coneix y tem la influencia
de un invisible company.
Si té d' atraurels la ciencia,
desferse de llur presencia
sab ab un mal averany.

Mes; ¡ay! no sempre en la escena
es ell. Si 'l paper li plau
s' hi entrega tant, de tal mena,
que es en Neron una hiena
y en Faust del Diable l' esclau.

II

Plena de gom á gom está la sala.
Vuy s' estrena en lo teatro un gran cantor.
Admiradors de Rubistein vingueren
de lluyas terras per' senti 'l *Neron*.

—¡Quín cómich per lo mon!—deya
al morir aquell tirá.
Y á n' ell, que quan Deu se creya,
més un aplauso 'l compleya
que la porpra que heretá.

Per' só en esperit devalla
vuy á animar al cantor,
que al veure voltats de palla,
y bratlant en la muralla
los cristians, se li ompla 'l cor.

De nou ab plaher la lira
pren, Roma en flamas vehent.
Tant l' espectacle l' admira,

y tant al cantor inspira,
que aquest ni la orquesta sent.

Mes lo poble no perdona
al artista aquest olvit:
la sala ab xiulets ressona,
fins que la escena abandona
lo cantor avergonyit.

Com allí la obra no acaba
que es Neron encare 's creu.
Sos ulls brillan com la lava,
y sa ira, al fi, s' esbrava
ab un acte vil, com seu.

Un quinqué de nafta encesa
tira á terra al recular;
bastidors, telons, tot presa
n' es de flamas. Fa feresa
¡ay las víctimas comptar!

Plena de gom á gom la sala estava:
Vuy es runa no més, y á cents los morts,
que xiular al actor imaginaren,
y xiularen al déspota, á Neron.

DAMAS CALVET.